

Lathund till Jordbruksverkets checklista för växtnäringsstillsyn på hästgårdar upp till 100 djurenheter

Checklistan är ett verktyg som Jordbruksverket erbjuder kommunerna att använda vid växtnäringsstillsyn på hästgårdar upp till 100 djurenheter. Checklistan är inte heltäckande, utan rör endast växtnäringsområdet. Det innebär att du som inspektör kan behöva ställa ytterligare frågor vid ett tillsynsbesök exempelvis gällande kemikalieanvändning, avfallshantering och dieselförvaring.

Även inom växtnäringsområdet kan checklistan behöva kompletteras med frågor som rör lokala bestämmelser för gödsellagring och spridning inom eller i närheten av detaljplanelagt område.

Checklistan är framtagen för att användas på hästgårdar upp till och med 100 djurenheter. Ska anmälningspliktiga hästhållare besökas behöver checklistan kompletteras med frågor som rör förordningen (1998:901) om verksamhetsutövarens egenkontroll.

Det är helt upp till kommunen/inspektören att välja om frågor ska läggas till eller tas bort ur checklistan. Vår önskan är att alla frågor ställs vid tillsynsbesöken, dels för att öka hästhållarens kunskapsnivå, dels för att öka tillsynen inom områdena betesmarker, rasthagar och risker för yt- och grundvatten.

Vilka hästhållare bör besökas?

Det är kommunen/inspektören som väljer ut vilka hästhållare som ska besökas. En riskbedömning bör ligga till grund för vilka hästgårdar som väljs ut.

Förslag på områden som bör beaktas vid en riskbedömning. För vidare vägledning se Jordbruksverkets *Riskvärderingsmall för näringsläckage vid hästhållning, 2011.*

	Ja	Nej
Inom känsligt område		
Inom vattenskyddsområde		
Inom eller i närheten av detaljplanelagt område eller samlad bebyggelse		
Närhet till grannar/bostäder		
Närhet till vattendrag (bäck, å, flod, älv, kanal eller damm)		
Närliggande vattendrag som inte uppfyller god ekologisk eller kemisk status enligt Vattendirektivet.		

Läsanvisning till checklistan

Frågorna som är markerade med ● gäller för de som bor inom känsligt område och frågor som är markerade med ▲ rör endast jordbruksverksamheter med fler än 10 djurenheter. I vissa fall kan frågorna som är markerade med ● vara intressanta att ställa även till hästhållare i områden som inte är känsliga, då det i stället är allmänna råd.

Under frågorna finns hänvisning till lagrum och i vissa fall stödanteckningar. Stödanteckningarna är tänkt som en hjälp till dig som utför inspektionen. Stödanteckningarna kan vara en sammanfattning av lagtext, förslag på följdfrågor till hästhållaren eller tips på saker du kan titta på vid inspektionen.

Frågorna som rör betesmarker, rasthagar och skydd av grund- och ytvatten finns med för att öka hästhållarnas kunskaper om risker för näringsläckage.

Förkortningar som används i lathunden

MB = Miljöbalken

SJVFS 2004:62 = Statens jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd om miljöhänsyn i jordbruket vad avser växtnäring.

Förordningen = Förordning (1998:915) om miljöhänsyn i jordbruket

Varför bör just dessa frågor ställas till hästhållaren?

Fråga 1

Administrativa uppgifter som behövs för kommunens dokumentation och för återkoppling till hästhållaren.

Fråga 2

Det är viktigt att veta om hästgården ligger inom eller utom känsligt område, då lagstiftningen skiljer sig åt. Vilka kommuner och i vissa fall vilka församlingar som ingår i de känsliga områdena finns i bilaga 1 till SJVFS 2004:62.

Fråga 3

Om det finns behov av att förelägga om åtgärder efter inspektionen är det viktigt att föreläggandet baseras på rätt grunder. De flesta hästhållare kommer troligtvis inte att vara jordbruksföretag, vilket innebär att förordningen och *föreskrifterna i SJVFS 2004:62* inte gäller dem. Utgå istället från de allmänna hänsynsreglerna i 2 kapitlet i miljöbalken och använd Jordbruksverkets *allmänna råd i SJVFS 2004:62* som stöd.

Fråga 4

Antalet vuxna hästar och vuxna ponnyer har delats upp i två grupper för att underlätta uträkningen i fråga 27 av fosforutsöndringen.

Antal föl upp till 6 månader finns med i uppställningen för att den ska bli komplett, även om de inte ska räknas in bland djurenheterna.

Fråga 5-9

Frågorna är till för att beskriva hur gödselsystemet på hästgården är utformat.

Lagras gödseln direkt på mark vid stall/gårdsplanen eller fastgödseln gödglas ut dagligen och lagras direkt på åkermark saknar gården ett egentligt lagringsutrymme.

En djupströbädd kan gödslas ut och komposteras i fält innan spridning. Vid sådana tillfällen finns allmänna råd om lagring och kompostering av gödsel i fält i SJVFS 2004:62.

Fråga 10-11

Vid beräkning av lagringskapaciteten bör Jordbruksverkets schablonvärden användas, eller annan likvärdig beräkning baserad på djurens träck- och urinproduktion med tillägg för strö, spillvatten, foder etcetera. Kravet på sex eller åtta månaders lagringskapacitet gäller endast jordbruksföretag. För övriga verksamheter är det en rekommendation.

På de hästgårdar som inte är jordbruksföretag bör lagringsutrymmet vara så stort att gödseln kan lagras under de perioder då spridning är förbjuden eller olämplig. Det innebär att hela vintersäsongen bör klaras. Genom att vara noga vid utmockningen kan behovet av lagringsutrymme minska då mindre mängder strömedel används.

Fråga 12

Inom känsligt område ska jordbruksföretagen ha dokumenterat hur de har räknat ut sin lagringskapacitet. Uträkningen ska finnas tillgänglig för inspektion så länge lagringsutrymmet används.

Följande punkter ska ingå i uträkningen

- utsöndrad mängd träck och urin (Jordbruksverkets schablonvärden kan användas)
- tillsats av strömedel
- vattentillskott
- omsättningsförluster

Fråga 13

Uppfyller inte jordbruksföretagen förordningens krav på lagringskapacitet kan krav behöva ställas på utökade lagringsutrymmen. Om företaget har en gödsellagring som medför att lagringbehovet är mindre än lagkravet, krävs en dispens från länsstyrelsen.

Fråga 14-15

Det är viktigt att minimera mängden lakvatten som kan uppstå vid hästgödsellagring. I de flesta fall innehåller hästgödseln så mycket strömedel att regnvattnet som tillförs ovanifrån suggs upp i gödselhögen och endast mindre mängder lakvatten bildas.

Däremot kan betydande mängder lakvatten uppkomma om ytterligare vatten tillförs exempelvis takvatten från stallet, ytvatten från omgivande mark och översvämmande diken. Lokalisering av lagringsplatsen samt avgränsning mot omkringliggande mark med stödmurar, kant/klack/puckel är därför mycket viktigt för att förhindra läckage av näringsämnen.

Fråga 16

Rutiner för att kontrollera att lagringsutrymmet är helt och inte överfullt är en del i hästhållarens egenkontroll enligt 26 kap. 19 § MB.

Fråga 17

Foder som har blivit dåligt och ska kasseras innehåller fortfarande näringsämnen, fast oftast inte lika koncentrerat som stallgödsel och andra organiska gödselmedel. Kasserat foder bör återföras till åkermark så att näringen återgår till kretsloppet. Vanligtvis behöver foder, som hö och ensilage,

komposteras innan spridning. Kompostering bör ske på en gödselplatta men det kan även ske direkt i fält.

Fråga 18

Komposten/gödselstukan bör enligt de allmänna råden (SJVFS 2004:62) placeras på åkermark som är i bruk på det fält där gödseln senare ska spridas. Det innebär att komposter som är utlagda i skogen eller på igenväxt åkermark inte är lämpligt placerade. Stora gödselkomposter som förvaras på små skiften tills det ska spridas på andra åkrar, är inte heller en lämplig lösning generellt sett.

Fråga 19-20

Kompostering direkt på åkermark bör ske under sommarhalvåret, april-oktober, för att eventuellt lakvatten ska kunna tas upp av växtligheten runt omkring.

Komposten ska spridas så snart komposteringsprocessen är över. Kompostering direkt på fält ersätter *inte* de lagringsutrymmen som krävs, men kan fungera som ett komplement. Kompostering kan behövas för att underlätta spridningsmöjligheterna eftersom hästgödsel som inte är komposterad kan vara svår att sprida.

Den tid det tar för gödseln att komposteras varierar, men går fortare om man rör om i komposten och om komposteringen sker under sommarhalvåret. För att skynda på komposteringsprocessen är det viktigt hur stukan formas vid utläggningen. Kompostering kräver syre och därför får inte gödselkomposten bli för tät och kompakt. En kompoststräng bör inte vara högre än 1,5 meter eller bredare än 1,5–2,5 meter.

Fråga 21-23

Frågorna är till för att kontrollera att hästhållaren känner till de allmänna råden kring kompostering i fält. Att tänka på riskerna vid utplaceringen bör vara en del i hästhållarens egenkontroll enligt 26 kap. 19 § MB.

Komposten ska placeras på sådant sätt att den inte stör omgivningen eller att lakvatten riskerar att nå vattendrag eller grundvatten. Vid utplaceringen är det viktigt att även ta hänsyn till mer extrema vädersituationer som kraftigt regn och översvämningar.

Fråga 24-25

Vad används hästgödseln till? Har hästhållaren egen spridningsareal? Tas näringsämnen eller energiinnehållet till vara?

Fråga 26-27

Mängden fosfor får under en 5 års period uppgå till högst 22 kg P/ha spridningsareal och år. Det är jordbruksföretaget som ska kunna visa för tillsynsmyndigheten att mängden fosfor per hektar och år inte överskrids.

I bilaga 8 i SJVFS 2004:62 är det angivet hur mycket fosfor som en häst eller ponny utsöndrad per år. I checklistan har vi förenklat uträkningen genom att ange hur många hektar spridningsareal som behövs för det antal hästar som hålls på fastigheten.

Hästar: $\frac{22\text{kgP/ha}}{8,9\text{kg}} \approx 2,5$ hästar per hektar spridningsareal

Ponnyer: $\frac{22\text{kgP/ha}}{6,4\text{kg}} \approx 3,4$ ponnyer per hektar spridningsareal

Frågorna är till för att öka hästhållarnas medvetande om hästgödselns innehåll av fosfor men även för att upplysa hästhållaren om hur man kontrollerar fosforhalten.

Fosforhalten kan bestämmas genom:

- schablonvärdens i bilaga 8 till SJVFS 2004:62
- balansberäkning som bygger på hästarnas foderstat

Åkermarken bör även markkarteras regelbundet, ungefär vart tionde år, för att markens fosforhalt ska kunna bedömas.

Fråga 28

Inom känsligt område får stallgödsel inte tillföras i större mängde än vad som motsvarar 170 kg totalkväve per hektar spridningsareal och år. Sprids enbart hästgödsel på åkermarken är det fosforgivan som kommer att vara begränsande och inte kvävegivan.

Fråga 29

Utförd gödsling bör dokumenteras i en journal där det bör framgå:

- vilket fält som avses
- vilken areal fältet har
- vilken gröda som såtts
- sådatum
- datum för gödselspridning, samt typ och mängd av gödselmedel

Dokumentationen bör sparas i minst 6 år.

Fråga 30-31

Jordbruksföretag som tar emot eller lämnar bort stallgödsel eller andra organiska gödselmedel är skyldiga att föra anteckningar om vem som levererat/hämtat gödseln, mängd, datum och fosforinnehåll alternativt djurslag och antal djur som gödseln kommer ifrån. Anteckningarna ska sparas i minst 6 år.

Kravet på att anteckna mängderna gödsel som förs bort från gården gäller endast jordbruksföretag som har mer än 10 djurenheter.

Fråga 32

Jordbruksföretag med över 10 djurenheter har krav på sig att fördela stallgödsel och andra organiska gödningsmedel över hela sin spridningsareal under en femårsperiod. Har jordbruksföretaget tillgång till mer spridningsareal än vad som krävs, räcker det att gödseln fördelas på den minsta arealen som krävs enligt SJVFS 2004:62.

Fråga 33

Jordbruksföretag inom känsliga områden ska lämna en gödselfri zon på 2 meter mot vattendrag (bäck, å, flod, älv, kanal eller damm). Detta är även ett tvärvillkor för de som söker gårdsstöd och/eller miljöersättningar oavsett om de befinner sig inom eller utanför känsligt område.

Fråga 34-35

Frågorna är tänkta att kontrollera om hästhållaren har kunskap om när gödsel bör eller inte bör spridas. Fråga 36 kan ställas även till verksamheter utanför känsligt område, då det är ett allmänt råd att gödsel inte ska spridas på frusen, snötäckt eller vattenmättad/översvämmad mark. Att välja lämplig tid för spridning av gödseln bör vara en del i hästhållarens egenkontroll enligt 26 kap. 19 § MB.

Fråga 36-43

Forskning har visat att fosforutlakningen från betesmarker och rasthagar inte är försumbar utan är en källa som bidrar till övergödning av sjöar och vattendrag. För att hålla urlakningen på så låg nivå som möjligt är det viktigt att växttäcket är intakt, främst vid vattendrag men även mycket upptrampade områden ökar ytavrinningen. De områden i beteshagarna och rasthagarna som brukar vara mest utsatta för slitage är utfodrings- och vattningsplatser, området där hästarna tas in och ut ur hagen samt utanför ligghallar.

Det finns ingen lagstiftning som reglerar hur många hästar som får hållas perm hektar betesmark.

För att minska risken för anrikning av näringsämnen i rasthagarnas jordlager bör rasthagarna mockas regelbundet.

Fråga 44-46

Hästhållarna behöver bli medvetna om att ovarsam hantering av hästgödsel kan medföra risker för både den egna och grannars dricksvattenbrunnar och ytvatten. Risken är inte koncentrerad bara till lagringsplatsen utan även till åkrar, beten och rasthagar.

Hästgårdar som ligger på landsbygden har ofta egna dricksvattentänkar som försörjer hushållet och stallet. Ett vattenprov kan enkelt visa om gårdens dricksvatten är påverkat av omgivningen genom förhöjda halter av nitrat och mikroorganismer.